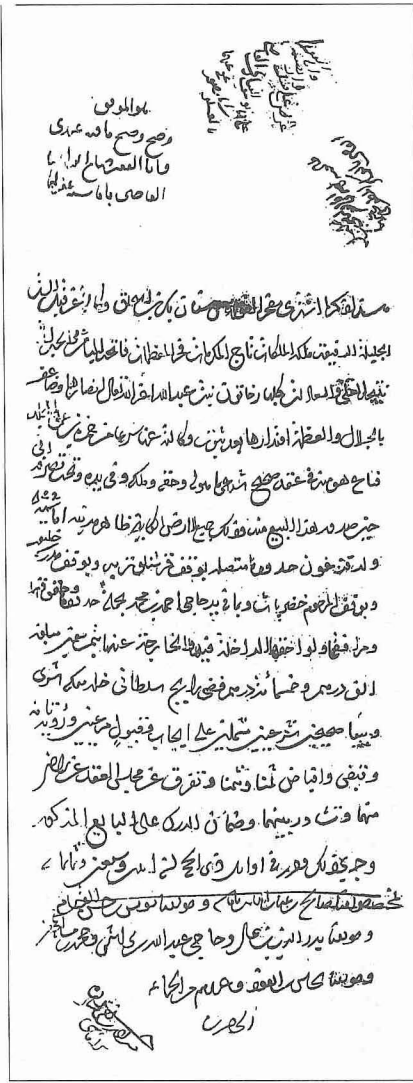

sefere gitmek üzere Manisa'dan çağrılmasından sonra gerçekleştiği söylenebilir. Nitekim Şehzade Mehmed, 1448-1450 yıllarında babasının yanında İskender Bey üzerine yapılan sefere, II. Koso-va Savaşı'na ve ardından Arnavutluk harekâtına katılmıştı. Bu süre zarfında, Osmanlı padişahlarının zaman zaman kaldıkları Dimetoka'da bulunduğu anlaşılan Gülbahar Hatun'un, Şehzade Mehmed'in 1450 kışında Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun ile Edirne'deki muhteşem düğününün ardından onlarla birlikte Manisa'ya gidip gitmediği, ayrıca Mehmed'in 1451'de padişah oluşu ve İstanbul'un 1453'te alınışından sonraki durumu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Fakat bu dönemde oğlu Bayezid'in yanında Edirne'de bulunmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Oğlunun henüz yedi yaşında iken 1455 veya 1456'da Amasya'ya sancak beyi olarak gönderilmesi üzerine onunla birlikte gittiği bilinmektedir. Bayezid'in sünnet düğünü dolayısıyla 1457'de Edirne'de hazır bulunduğu anlaşılan Gülbahar Hatun, oğlunun 1481'de tahta çıkmasına kadar Amasya'da yaşamıştır. Nitekim bu dönem içerisinde II. Mehmed Trabzon seferi sırasında (1461) ona Amasya'da bir köyü mülk olarak vermişti (BA, Ali Emîrî — II. Mehmed, nr. 28, 30). Gülbahar Hatun'a ait Tokat ve Amasya'da bazı vakıfların bulunduğu bilinmektedir. Kasım 1479 tarihli bir hükümden anlaşıldığına göre, II. Mehmed bu bölgedeki mülklerin çoğunun hukuka uygun olmaksızın onun tasarrufuna geçtiğini ve buraların tımar olarak dağıtılması gerektiğini belirtip mülk hissesine karşı *cebelü** çıkarmasını istemişti (BA, Ali Emîrî — II. Mehmed, nr. 24). Bu durum, II. Mehmed'e muhalif grubun toplanma merkezi olan Amasya'daki oğlu Bayezid ve Gülbahar Hatun'a karşı aldığı tavrı gösterir.

II. Bayezid'in tahta çıkmasından sonra İstanbul'a gelen Gülbahar Hatun'un vâlide sultan olarak nüfuzu ve etkisi giderek arttı. Hatta devlet işlerine dahi karıştı. Oğluna yazdığı bugün mevcut iki mektubunda onun üzerinde büyük tesiri olduğu, bazı devlet adamlarının durumu hakkında değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir (Uluçay, *Harem-den Mektuplar*, s. 18-20). II. Bayezid'in de annesinin sözlerine değer verdiği anlaşılmaktadır. Bu mektuplardan birinde oğluna Hersekzâde Ahmed Paşa aley-

Gülbahar bint Abdullah'a Amasya'da Veled-i Kuzgun mahallesindeki bir mülkün alım satımı için düzenlenen Zilhicce 872 (Temmuz 1468) tarihli hüccet (BA, Ali Emîrî — II. Mehmed, nr. 33)

hinde, II. Bayezid'in lalası Ayas Paşa ve Hızırbeoğlu Mehmed Paşa lehinde tavsiyelerde bulunmaktadır.

Gülbahar Hatun yaklaşık on bir yıl kadar sarayda güçlü bir sima olarak yaşadıktan sonra vefat etti. Kendi adıyla anılan türbesi Fâtih Camii avlusunda Fâtih Türbesi karşısında bulunmaktadır. 1766 zelzelesinde zarar gören türbe 1767-1768 yıllarında yeniden yaptırılmıştır. Gülbahar Hatun'un II. Bayezid'den başka, Akkoyunlular'a gelin giden Gevherhan Sultan'ın da annesi olduğu bilinmektedir. 1451 tarihli kitâbesi bugüne ulaşan ve Edirne'de bir mahalleye adını

veren Gülbahar Hatun Mescidi'nin ise ona ait olup olmadığı belli değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

TSMA, nr. E 10288, 10292; BA, Ali Emîrî — II. Mehmed, nr. 24, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 35, 36; BA, Ali Emîrî — II. Bayezid, nr. 30; *Sicill-i Osmânî*, I, 64; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 320-321, 357, 379; Uluçay, *Padişahların Kadınları*, s. 18-19; a.mlf., *Harem-den Mektuplar*, İstanbul 1956, s. 18-20; a.mlf., *Harem*, Ankara 1971, II, 64, 66; A. D. Alderson, *The Structure of the Ottoman Dynasty*, Oxford 1956, s. 83, tablo. XXVII, XXVIII; F. Th. Dijkema, *The Ottoman Historical Monumental Inscriptions in Edirne*, Leiden 1977, s. 31-32; Fr. Babinger, "Mehmed's II Heirat mit Sitt-Chatun (1449)", *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, München 1962, I, 226, 233-235; "Gülbahar Hatun Türbesi", *TA*, XVIII, 140-141; Halil İnalçık, "Mehmed II", *İA*, VII, 509; a.mlf., "Murad II", a.e., VII, 610; Şerafettin Turan, "Bayezid II", *DİA*, V, 234.

FERİDUN EMECEN

GÜLBAHAR HATUN CAMİİ

(bk. MEYDAN CAMİİ).

GÜLBAHAR HATUN CAMİİ ve TÜRBESİ

Trabzon'da
XVI. yüzyıla ait cami ve türbe.

Bugün Atapark denilen semte yakın zamana kadar adını veren cami, Yavuz Sultan Selim'in annesi Gülbahar Hatun tarafından yaptırılan külliye'nin en önemli birimidir. Külliye'nin diğer binaları ortadan kalkmış, günümüze sadece cami ile türbe ve yakın yıllarda yenilenmiş olan şadırvan kalmıştır. Caminin üzerinde bir kitâbe bulunmamakla birlikte türbenin kitâbesine göre onun da 911 (1505-1506) yılına doğru yapıldığı sanılmaktadır.

Zâviyeli (veya tabhâneli) plan tipinde olan caminin kuzeyinde altı mermer sütunla taşınan beş kubbe ve geniş bir saçağın örttüğü son cemaat yeri bulun-

Gülbahar Hatun Türbesi'nin kitâbesi

maktadır. Mukarnaslı taçkapının üstüne rastlayan orta kubbeye geçiş yine mukarnaslarla sağlanmıştır. Kapının iki tarafında birer mihrâbiye ve ikişer pence-re yer alır. Caminin harimine bu cephe-den üç kapı ile girilmekte ve taçkapı ana mekâna, köşelerde bulunan diğer iki ka-pı zâviyelere açılmaktadır. Her üç ka-pının da önünde giriş yolları bulunmakta ve orta yolun ikiye böldüğü son cemaat yerinin zemini yüksek bir seki oluşturmaktadır.

12 × 12 m. ölçülerindeki ana mekânın üzeri, dışarıdan onikigen kasmağa otu-ran pandantifli kubbe ile örtülmüştür. Cepheden iki, yanlardan birer pencere ile aydınlatılan harimin kubbe kasmağında da dört pencere bulunmaktadır. 4,50 × 5,45 m. ölçülerinde olan köşelerdeki iki zâviyenin üzerleri kubbe ile örtülüdür ve yanlara açılan birer pencere ile aydınlatılmışlardır. Caminin mermer mihrabı taçlı olup rûmîlerle süslenmiştir. 1970'li yıllarda yapılan restorasyonlarda son cemaat yeri kubbeleri dahil caminin bütün tezyinatı yenilenmiş, bu arada mihrabın kenarları da boyanmıştır. Küçük frizlerin bulunduğu minber yine mermerden yapılmıştır ve gösterişsizdir. Sekiz köşeli kürsüsü caminin batı duvarına bitişik olan minare bir sıra beyaz, bir sıra kırmızı kesme taşla örülmüş ve şerefesi mukarnaslı olarak inşa edilmiştir. Avlunun ortasında yer alan şadırvan mevcut kalıntılar üzerine tamamlanmıştır. Demir şebekeli havuz, gittikçe daralan sekiz sütuna oturmuş çadır şeklinde yüksek bir külâhla örtülüdür; külâh caminin tüm örtü sisteminde olduğu gibi kurşunla kaplıdır.

Caminin doğusunda bulunan türbe sekizgen prizma şeklinde olup kubbeli-dir; kurşunla kaplı ve hafifçe sivri olan kubbe sekizgen bir kasmağa oturtulmuş-tur. Türbenin kuzey yüzü dışında bütün cephelerinde pencere bulunmaktadır.

Gülbahar
Hatun
Camii
ve Türbesi -
Trabzon

Renkli taşlarla tezyin edilmiş pencere kemerlerinin üzerinde birer kabartma madalyon yer almakta ve bunların içlerinin zengin süslemelerle doldurulmuş olduğu görülmektedir. Güneydoğuya açılan kapının üstünde inşaat kitabesi ve ayrıca rûmîler içinde iki besmele bulunmaktadır.

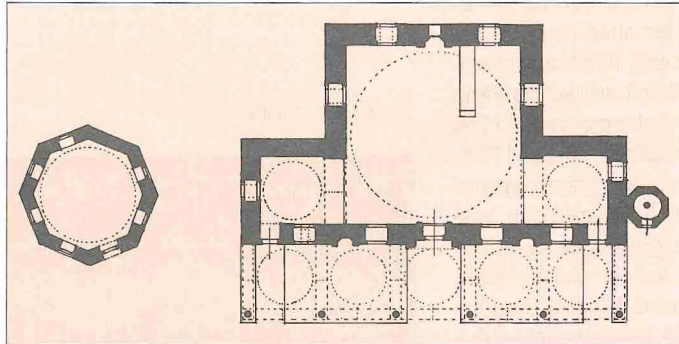
Külliyenin bugüne ulaşmayan yapısının en önemlisi Sultâniye Medresesi adıyla da tanınan medresedir. Caminin kuzeyinde yer aldığı ve iki katlı olduğu bilinen medrese 1883'te tamir edilmiş, ancak bakımsız hale geldiği için 1927 yılından sonra ortadan kaldırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, II, 87-90; Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, İstanbul 1924, s. 340-341; Kemal Karadenizli, *Trabzon Tarihi*, Ankara 1954, s. 389; Ömer Akbulut, *Trabzon Kitabeleri*, İstanbul 1954, s. 5-7; T. Succi, *Trebi-sonda. Porta d'oriente*, İstanbul 1973, s. 255-256; Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi*, Ankara 1975, s. 31-34; Şamil Horuloğlu, *Tariht Eserleri ile Trabzon*, Ankara 1978, s. 45-49; Yüksel, *Osmanlı Mi'mârîsi V*, s. 451-454; Erdem Yücel, *Trabzon*, İstanbul 1988, s. 50-52; Halil Edhem [Eldem], "Trabzon'da Osmanlı Kitâbele-ri", *TOEM*, I/48 (1334), s. 324; Selina Ballance, "Early Turkish Building in Trabzon", *TTK Belleten*, XXIX/113 (1965), s. 73-74, rs. 1-5.

ÖZKAN ERTUĞRUL

Gülbahar
Hatun
Camii
ve Türbesi'nin
planı

GÜLBANK

(گلبانك)

Tarikat toplantılarında,
bazı dinî ve resmî törenlerde
belli bir edâ ile
veya makamla okunan dua.

Farsça'da "gül sesi" mânasına gelen kelimeye sözlüklerde birbirine yakın anlamlar verilmiştir. Dihhudâ, *gülbâm* ile *gülbangin* Farsça'da aynı mânaya geldiğine işaret ettikten sonra "coşkulu bir şekilde yüksek sesle bağırma, savaş esnasında askerlerin attığı nâra, bülbül sesi, müjde, bir makam adı" olarak kullanılışlarına dair birçok örnek vermektedir (*Luğatnâme*, XXIII, 354). Mütercim Âsım gülbangi, "Mehterler nevbete başlarken ve selâtin ü vüzerâ süvâr olurken çavuşlar yek-dehen demsâz olurlar" şeklinde "alkış" a yakın olarak tarif eder (*Burhân-ı Kâti' Tercümesi*, II, 111). Türkçe sözlüklerde kelimeye, "bir cemaat tarafından bir ağızdan makamla çağrılan dua ve sürûd ve âhenk veya tekbir ve tehlîl; vaktiyle mektebe yeni başlayan çocuğun hânesi kapısının önünde mektep çocuklarının ettikleri dua" (*Kâmûs-ı Türkî*, s. 1175); "âyinlerde ve bazı merasimde müteaddit adamlar tarafından dua ve alkış tarzında hep bir ağızdan bağışma" (*Türk Lugatı*, IV, 103) gibi karşılıklar verilmiştir. Gülbank okunması için daha çok "gülbank çekme" deyi mi yaygındır.

Gülbank kelimesi Türk edebiyatında bu anlamların yanında başka mânalarda da kullanılmıştır. Nef'i'nin, "Tuta dünyâyı hep gülbang-i kûs-ı nusret âvâzı" mısraında gülbank "zafer havaları vuran kôs sesi, zafer nârası" anlamındadır. "Hükm-i âsâfla arşı aldı erbâb-ı sa-